

A növekedés után

Dietrich Vollrath: A beérett gazdaság – A stagnálás mint a siker jele, Pabooks, 2020, Katherine Trebeck, Jeremy Williams: A megérkezés gazdaságtana, Pallas Athéné Könyvkiadó, 2020

szerző: Csontos Tamás Tibor

Az utóbbi évtizedben a gazdasági növekedés kifulladásra jutott a fejlett országokban. Ezt a közgazdász szakma többsége kudarcnak éli meg és keresi a lehetőségeket a növekedés újraindítására. De mi van, ha a növekedés lassulása nem a kudarc jele, hanem éppen a sikeré? A fejlett társadalmak elérték egy olyan pontra, ahol a fejlődés már nem a növekedéssel egyenlő, s a további növekedés már nem lehetséges az eddig felépített alapok lerombolása nélkül. Ha a ház készen van és nincs szükség további bővítésre akkor egyetlen új cél marad: az otthonunkká tenni azt. A fejlett társadalmak feladata a növekedés után, tehát az otthonteremtés. Ezen a gondolatmeneten vezetnek végig Dietrich Vollrath „A beérett gazdaság”, illetve Kathrine Trebeck és Jeremy Williams „A megérkezés gazdaságtana” című könyvei. Míg előbbi a hagyományos közgazdasági modellek segítségével magyarázza meg, hogy miért is siker jele a növekedés lassulása, addig utóbbi arról értekezik hogyan is tudjuk otthonunkká tenni a növekedés utáni világot.

A növekedés után

Dietrich Vollrath „A beérett gazdaság”, illetve Kathrine Trebeck és Jeremy Williams „A megérkezés gazdaságtana” című könyvei egyazon történetet mesélnek el, csak éppen két roppant eltérő szemszögből. A történet úgy szól, hogy a fejlett gazdaságokban a növekedést célként beállító gazdasági rendszernek vége és ez nem kudarc, hanem épp ellenkezőleg: egyedülálló siker. A növekedés utáni világban, pedig új célokat kell kitűznünk magunk elé. „A beérett gazdaság” elsősorban a történet elejét magyarázza el: miért is lassult le a növekedés, és ezt miért kell a siker jelének tekintenünk. „A megérkezés gazdaságtana” a második részt fejt ki, vagyis azt, hogy milyen gazdaságot kell építenünk a növekedés után. A két mű nézőpontja, ugyanakkor rendkívül eltérő. Vollrath a mainstream közgazdaságtan eszköztárával a növekedési modellekre alapulva érvel. Trebeck és Williams viszont egy alternatív nézetet a post-growth mozgalom szellemiségéből táplálkozva írja le milyen is lehet a növekedés utáni társadalom. A két könyv

az eltérő perspektívák ellenére is jól kiegészíti egymást, így jelen recenzióban azok bemutatására vállalkozom.

A növekedés lassulása, mint a siker jele

Dietrich Vollrath „A beérett gazdaság” című műve 2020-ban jelent meg és még ebben az évben magyarul is kiadták a Pallasz Athéné Könyvkiadó gondozásában. A könyv logikus, jól strukturált felépítésű, bár sok közgazdasági számításra épül, így olykor száraznak tűnhet, mégis érthető marad a laikus olvasó számára is, hiszen metaforákkal teszi érhetővé állításait.

Vollrath a könyv elején bemutatja, hogy USA-ban az egy főre jutó GDP növekedés üteme a 20. század második felében 2,25%-os átlagot ért el, míg ez a 21. századra 1%-ra süllyedt. A könyv ezután azt kutatja fel, hogy mi is magyarázhatja ezt az 1,25 százalékpontnyi lassulást. Vollrath a válasz megtalálásához a mainstream közgazdaságtan egyszerű növekedési modelljét alkalmazza, melyben a gazdasági bővülést a fizikai és humán tőke állomány gyarapodása, illetve egy maradványtétel változása – amelyet a termelékenység növekedésnek tekinthetünk – befolyásolja. Számításai alapján gazdasági növekedés lelassulásáért ezen három tényező közül kétharmadrészben a humán tőke állomány csökkenése, egyharmadrészben, pedig a termelékenység növekedésének lassulása a felelős.

Vollrath rámutat, hogy a humán tőke állomány csökkenése mögött a termékenységi ráták esése és a társadalom öregedése áll. Ezt a folyamatot, pedig az életszínvonal folyamatos emelkedése, a kisebb családméret, a nők gyermekvállaláshoz kapcsolódó jogainak növekedése magyarázza, amelyeket sikerként értékelhetünk. A szerző felteszi a kérdést: ki akarná, hogy a gazdasági növekedés beindításáért mondjuk a nők munkavállalásának szabadságát vagy éppen a fogamzásgátláshoz való hozzáférést korlátozzuk? Vollrath szerint, tehát egy egyedülálló siker áll a növekedés lassulásának kétharmada mögött.

A maradék egyharmad már nem ilyen egyszerű. A termelékenység növekedésének lassulására több magyarázat is létezik. Vollrath szerint ugyanakkor legnagyobb részben emögött is egy siker húzódik meg, még hozzá az áruktól a szolgáltatások felé való elmozdulás. Érvelése mögött a Baumol-hatás jelensége áll. E szerint míg az ipari árutermelésben a munkaerő eszközként jelenik meg addig a szolgáltatásokban végtermékként, amely következtében a szolgáltatások termelékenység növekedése szükségszerűen alacsonyabb, mint az árutermelésé. Ahogyan, pedig nő az emberek életszínvonala, úgy azok egyre többet költenek a szolgáltatásokra az áruk helyett. Az átcsoportosítás az áruktól a szolgáltatások felé, tehát a siker jele. Mivel, viszont a szolgáltatások termelékenység növekedése lassabb, mint az áruké, így a gazdasági növekedés is lassabbá vált.

A termelékenység növekedésének lassulása mögött ugyanakkor más okok is meghúzódhatnak. Vollrath többek között vizsgálja a gazdaság „dinamizmusában” történő csökkenés hatását is. Megállapítja, hogy mind a

munkavállalók és mind a tőke áramlása bizonyos helyszínek és cégek között jelentősen lelassult, amely kimutatható csökkenést okozott a termelékenység növekedésében. Emellett arra is rámutat, hogy a földrajzi mobilitás csökkenése is (amely mögött részben a magas lakásárak és a lakásszolgáltatási szabályozások állnak) felelős a termelékenység növekedés lassulásáért. E kettő tényezőt, viszont már nem kezeli sikerként. A könyv utolsó részében a szerző három szokásos bűnbakot mutat be, amelyeket sokszor okolnak az amerikai növekedés lelassulásáért: a kormányzatot, az egyenlőtlenségeket és Kínát. Vizsgálataiból viszont kiderül, hogy valójában egyik sem igazán kapcsolható a növekedés lassulásához.

Összességében, tehát Vollrath számításai szerint a kisebb családméret és az előregedés hatásai, illetve az áruktól a szolgáltatások felé való eltolódás felelős a növekedés 1,25%-os lelassulásából körülbelül 1%-ért. Ez azt mutatja, hogy ezt a folyamatot tényleg érdemes siker jelének tekintenünk. A maradék 0,25% mögött a munkavállalók és cégek átcsoportosításának és a földrajzi mobilitásnak a visszaesése áll, amelyet kudarcként értékelhetünk. Vollrath, viszont arra is rámutat, hogy akár még az is lehetséges, hogy ezen kudarcok mögött is az előregedés és a szolgáltatások felé elmozdulás közvetett hatásai állnak, így akár alá is becsülhetjük a siker mértékét a növekedés lassulásában.

A könyv, tehát a mainstream közgazdaságtan eszköztárának használatával helyezkedik szembe a növekedés lassulásának azon főáramú értelmezéseivel, amelyek kudarcként vagy „szekuláris stagnáció”-ként definiálták a jelenséget. Vollrath szerint az utóbbi évtizedben tapasztalt alacsony gazdasági növekedés nagyrésztben a siker jele, így nincs szükség mindenáron a növekedés újraindítására. Persze elismeri, hogy ez a siker nem jelent tökéletességet, és számos kudarc létezik a gazdaságban, viszont ezekkel nem a növekedés okán, hanem az elosztási szempontok alapján kellene foglalkoznia a közgazdász szakmának. A 21. század beérett gazdaságában, tehát a növekedés helyett az elosztási kérdéseket kellene a közgazdaságtan fókuszába helyezni.

A felnőtt gazdaság

Katherine Trebeck és Jeremy Williams „A megérkezés gazdaságtana” című könyvét 2019-ben adta ki a Pallasz Athéné Könyvkiadó magyarul. A könyv egy izgalmas utazásra invitál a növekedési utáni világba, egy olyan gazdaságba, amely már felnőtt. A könyv célja nem kisebb, minthogy a növekedés, mint fejlődési paradigma helyére egy új markáns koncepciót állítson: a megérkezést és otthonteremtést. A könyv rendkívül inspiráló és gondolatgazdag, felépítésének érdekessége, hogy külön szövegdobozokban vizsgál meg bizonyos részkérdéseket.

A könyv első része egyrészt hosszasan sorolja, hogy milyen pozitív változásokat köszönhetünk a növekedésnek, másrészt pedig kifejti, hogy a 21. század gazdaságában miért vált károssá a túlzott növekedés. A szerzők

rámutatnak, hogy a további gyarapodás a prosperitás eddigi gyümölcseit sorvasztja el. A további növekedés veszélyes a környezetre, egyenlőtlenül oszlik el és fájdalmas, mert az emberi jóllét romlásával jár a munkavállalók még nagyobb kizsákmányolásán, a stresszhelyzetek fokozásán és a mentális egészség összeroppantásán keresztül. Trebeck és Williams a növekedés kifulladásának folyamatát az ellaposodó elégedettségi görbével szemléltetik. Ezek alapján a ráfordítások növelése egyre csökkenő elégedettséget okoz, és egy bizonyos szint után ellaposodik, így a ráfordítások emelkedése már nem hordoz elégedettség növekedést. A szerzőpáros rávilágít a növekedés ördögi körére is, vagyis, hogy a GDP növekedés okozta problémákat csak még több növekedéssel szüntethetjük meg. Ez azt jelenti, hogy egyre emelkednek a növekedés káros hatásait kiküszöbölni kívánó kiadások. Ennek jó példája társadalmi szinten a hibaalapú kereslet, környezeti értelemben a „védekezési kiadás”, egyénileg pedig a vigaszjavak.. A szerzők szerint, tehát a 21. századra a gazdaságok eljutottak egy olyan pontra, ahol a gazdasági növekedés már kontraproduktív, így új célokat kell kitűznünk magunk elé.

A könyv második része ezen új célokat mutatja be részletesen. Itt fejti ki bővebben a növekedés, mint fejlődési paradigma helyére illeszthető új koncepciót: a megérkezést és otthonteremtést. Ennek a lényege a növekedés szükségességének elfogadása egy bizonyos pontig, amely után a gazdaság mérete helyett annak minőségét kell a fókuszba helyezni. A szerzők példájával illusztrálva: ha egy ház készen van, akkor nincs más dolgunk, mint otthonunkká tenni azt. Trebeck és Williams szerint a fejlett világban a jólét anyagi alapjait már felépítettük, tehát a házat már áll, vagyis megérkeztünk. A kérdés, hogy ebből otthon tudunk-e teremteni? Az megérkezés és otthonteremtés víziója nem fordul élesen szembe a növekedéssel, mint a „nem növekedés” gondolatköre, inkább arra szólít fel, hogy ne a növekedést helyezzük a közgazdasági gondolkodás középpontjába. Ez a felfogás nem mondja, hogy a növekedés rossz, inkább azt állítja, hogy van egy olyan pont, ahonnan már nem szükséges. A megérkezés gazdaságában a növekedés helyett az otthonteremtésre kell koncentrálni. Az otthonteremtés sokrétű feladatot takar. Egyrészt tartalmazza az elosztási kérdések központba helyezését. Másrészt a munka jelentőségtelegesebbé tételét és fogalmának újradefiniálását. Harmadrészt a fogyasztói mentalitás meghaladását vagy ahogy Trebeck és Williams fogalmaz: „a materializmusról az experimentalizmus felé való elmozdulást”. Negyedrészt a körforgásos gazdaság és közösségi gazdaság elterjedését, illetve új üzleti gyakorlatok kialakulását. És végül, pedig a részvételi demokráciát.

Trebeck és Williams koncepciójának legerősebb darabja, hogy nem kerüli meg a kérdését: mennyire alkalmazható az otthonteremtés a fejlődő országokban? A szerzőpáros szerint a globális konvergencia két feltétel esetén tud érvényesülni. Egyrészt, ha a fejlett országok elismerik, hogy megérkeztek és teret hagynak a fejlődő országok még szükséges

növekedésének. Másrészt, pedig a fejlődő országoknak bakugrást kell végrehajtaniuk, ami azt jelenti, hogy át kell lépniük a fejlett országok erőforrás-igényes útját és rögtön egy körforgásos és megújuló gazdaságot kell létrehozniuk, ezzel egy tisztább úton megérkezve az otthonteremtéshez.

A könyv harmadik része döntően ezen koncepció gyakorlati megvalósítását mutatja be. Itt megismerhetünk kiváló gyakorlatokat a világ számos pontjáról, amelyek már mind az otthonteremtés gondolköréhez tartoznak. A könyv példaként sorol fel többek között számos munkavállalói tulajdonban lévő vállalatot, új üzleti vagy politikai gyakorlatot vagy éppen civil mozgalmat. Ezekután a szerzők azt is tárgyalják, hogy ezek az egyedi kezdeményezések hogyan fejlődhetnek nagy léptékű változásokká a meggyőzés, megerősítés és figyelem hármasságán keresztül. Sőt a könyv annyira gyakorlatiassá válik, hogy lépéssorozatot is megfogalmaz a nemzetközi szervezetek, a kormányok, a vállalkozások, városok és helyi közösségek, illetve az egyének számára. Ezek között olyanok szerepelnek mint: elmozdulás az előzetes elosztás irányába az újraelosztás helyett, az alapjövedelemhez hasonló „résztvevők” jövedelme koncepció megvalósítása, rugalmas munkavégzés megteremtése, a munkavállalók tulajdonossá válásának erősítése, közösségi terek létrehozása, a közösségi közlekedés jelentős fejlesztése, kevesebb, de jobb minőségű termék vásárlása és az anyagi javak helyett az élmények keresése.

A könyv, tehát leginkább a post-growth irányzat szemléletéből táplálkozik, és ennek segítségével épít fel egy új fejlődési paradigmát a növekedés helyére, méghozzá az otthonteremtést. A mű nagy erénye, hogy egyszerre képes bemutatni ezen koncepció elméleti és gyakorlati alapjait. A szerzőpáros a fejlődő országok elemzésével sem marad adós, tehát képes globális perspektívát mutatni a növekedés utáni világ számára. Magyarországnak is jelentős tanulságokat rejteget a könyv. Fel kell mérnünk itthon is, hogy mely területeken van és melyeken nincs szükségünk növekedésre, és a bakugrás koncepcióját kihasználva egy tisztább úton kell felzárkóznunk a fejlett országokhoz.

Otthonteremtés a beérett gazdaságban

A két mű számos ponton egyező véleményt formál, sőt már maga a kiinduló koncepció is nagyon hasonló. Míg Vollrath „beérett gazdaságról” ír, addig Trebeck és Williams „felnőtt gazdaságról” és megérkezésről. Ez mindkét könyvben azt jelenti, hogy a gazdaság elért egy olyan pontra, ahol már nem a növekedés az elsődleges. A két mű ugyanúgy felszólít arra, hogy a növekedés kérdését vegyük ki a közgazdaságtan fókuszából és helyette elosztási kérdéseket helyezünk oda.

Trebeck és Williams viszont továbbmegy Vollrathnál és a további növekedést egyenesen károsnak tartja. Ezt Vollrath nem így látja, hiszen szerinte az ellenőrzött bevándorlással érdemes lehet akár kicsit emelni a GDP növekedés ütemét. Trebeck és Williams az elosztási kérdésekben is

sarkosat állítanak, szerintük nem az újraelosztással kellene foglalkozni, hanem az előzetes elosztással, amely a tulajdonviszonyok átrendezésével is jár. A megoldási javaslatokban, tehát érezhető, hogy a két könyv mennyire eltérő közgazdasági irányzatokból merít. Az eltérések ugyanakkor erősítik a két könyv konklúzióját, hiszen arra mutatnak rá, hogy mind a főáramú mind az alternatív közgazdaságtan szemüvegén keresztül megállapítható, hogy a 21. század gazdaságában túl kell lépni a növekedés központú gondolkodáson. Bátran ajánlom, tehát ezt a két könyvet mindenkinek, akik szeretnének többet megtudni a növekedés utáni világról.

Persze fontos megjegyezni, hogy az utóbbi időszak fejleményei, a COVID járvány hatásai, újra a központba hozták a GDP növekedést és megint arról szólnak a viták, hogy mikor pattan vissza a gazdasági gyarapodás. A két mű tanulsága, alapján, viszont érdemes máshogy állni ehhez a válsághoz: nem a növekedés újraindulásával, hanem sokkal inkább a járvány szociális és elosztási következményeivel kellene foglalkoznunk. A könyvek fogalmai élve, ugyanis: a beérett gazdaságban a feladat az otthonteremtés! Talán az lenne a legjobb, ha ez a COVID utáni gazdaságpolitika mottójává válna.